

ПУБЛІЦИСТИКА БОГДАНА ЛЕПКОГО: ІСТОРИОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Письменницька публіцистика як «специфічний жанрово-стильовий різновид публіцистики» [6, 49] та водночас як самостійний вид літературної діяльності письменника – надзвичайно цікавий матеріал для дослідження ще однієї грані естетичної системи митця, його світоглядних позицій, життєвих та суспільних ідеалів, вияву його громадянської позиції, морально-етичних цінностей, особливостей художнього мислення. Будучи збагаченим різноманітними художніми засобами, своєрідними жанровими формами, тяжінням до філософічності, стильовими вирішеннями й емоційним відтворенням дійсності, публіцистичний текст письменника вирізняється особливими авторськими інтонаціями та художньою образністю, адже, як слушно зауважує В. Ковальов, – це «справжнє слово художника, що збуджує і захоплює увагу та емоції читача, утверджує думку автора з великою чуттєвою силою» [3, 61].

Аналізуючи питання феномена письменницької публіцистики й, зокрема, її місця та ролі в українському історико-літературному процесі, А. Погрібний говорить про постійну затребуваність палкого й зворушливого публіцистичного слова письменника в різні історичні періоди суспільного життя, позаяк «в суспільно-культурній ситуації на взір української вона (письменницька публіцистика. – Л.Г.) впродовж віків набуває актуалізації, перманентна непослаблюваність якої й виводить цей пласт на рівень розпізнавальних, визначальних прикмет української літератури на тлі інших літератур» [6, 46]. Зрозуміло, що мова йде передусім про трагізм національного історичного буття, зумовленого тяглістю соціально-політичних й економічних проблем, відсутністю тривалих державницької та культурної традицій, почасти особливостями національного характеру.

Особливу активність в осмисленні складних філософсько-світоглядних питань історичної долі українського народу спостерігаємо наприкінці ХІХ – упродовж перших десятиріч ХХ століття. Підтвердженням цього можуть стати міркування українського громадсько-політичного діяча, філософа й публіциста М. Шлемкевича: «В осередку українського світовідчуження і далі – світогляду здавна і нині, стоять історичні і соціологічні проблеми. Це особливо яскраво виявляється у свідомості української нації ХІХ і ХХ сторіч. Не навколо гносеологічних і не навколо природознавчих проблем, як це було в мисленні Західної Європи, але навколо питань історичної долі і правди кружляла українська духовність минулого і нашого сторіч» [цит. за: 4, 60]. Справді, чимало представників інтелектуальної еліти українства цього часу звернулися до громадськості з власними суспільно-політичними й культурно-просвітницькими ідеями та поглядами, міркуваннями про формування модерної української нації, процесу розвитку національної самосвідомості, історіософськими концепціями, що були реалізовані передусім у потужному й злободенному письменницькому публіцистичному дискурсі як «феномені слова-зброї» (А. Погрібний).

Значний інтерес для дослідників становить публіцистика видатного українського письменника літературно-мистецької доби «дискурсу модернізму» Богдана-Нестора Лепкого, який гідно увійшов до когорти подвижників культурного й громадсько-політичного життя зламу століть не лише як оригінальний і самобутній прозаїк та поет «туги і смутку» (Л. Білецький), а і як публіцист, учений, видавець, промовець, художник і мистецтвознавець, громадсько-політичний і культурно-просвітницький діяч, «внесок якого у справу піднесення національної свідомості українського народу може дорівнювати спадщині таких представників доби модерного націотворення, як Михайло Грушевський чи Іван Франко» [1, 5]. Літературний доробок письменника репрезентує значне жанрово-стильове й ідейно-тематичне розмаїття його творів, з-поміж якого чітко проступає ще одна, не менш цікава, грань його творчості, що дає можливість відкрити й оцінити талант митця як публіциста й водночас подвижника національно-державного відродження України ХХ століття, на чому акцентував увагу сучасник митця Павло Лисяк: «Богдан Лепкий – це людина, яка усе своє життя віддала беззастережній службі нашої національної ідеї, яка тому має для неї безсмертні заслуги, які вже перейшли до нашої історії і з її скрижалів ніколи вимазані не будуть. Власне творчій праці й заслугам таких наших передовиків, як Богдан Лепкий і йому подібних завдячуємо теперішній стан нашого національного розвитку, отже, форму і зміст сучасного українства» [цит. за: 1, 5]. Саме через те, що письменник «своєю творчістю – поезією, прозою, публіцистикою – і культурно-просвітньою діяльністю дуже тонко і послідовно формував національну самосвідомість українців» [2, 165], залишався вірним національним інтересам, за часів радянської влади його було оголошено «буржуазним націоналістом» і не дозволяли публікувати твори митця.

На сьогодні існує вже чималий масив літературознавчих досліджень поезії та прози Б. Лепкого (праці Л. Білецького, Н. Білик, Н. Гавдиди, Л. Голомб, Р. Гром'яка, М. Ільницького, М. Климишина, О. Костецької, Т. Литвиненко, Ф. Погребенника, Я. Славутича, М. Ткачука та ін.), позаяк меншою мірою увагу науковців привертає публіцистична творчість письменника. З-поміж нечисленних спроб осмислити ідейно-світоглядні первні публіцистики Б. Лепкого варто відзначити наукове дослідження Н. Білик, яка ґрунтовно розглянула публіцистичну спадщину митця в контексті його культурологічної концепції [1]. Відтак дослідження доробку публіциста й надалі залишаються актуальними, зокрема в руслі з'ясування особливостей його художнього мислення на тлі національної історіософської традиції, виявленні характерних рис української ментальності й етнопсихологічної організації.

Мета статті полягає в дослідженні історіософського контексту публіцистичного дискурсу Б. Лепкого як іманентної ознаки його авторського мислення й світогляду, що базуються на взаємозв'язках фактів минулого й сучасного, осягненні основ історичного буття українства й усвідомленні ролі особистості в історії. Водночас значною мірою такий аспект дослідження зумовлений тим, що міркування, які висловлює Б. Лепкий на початку ХХ ст. й у період національно-визвольного піднесення українства, цілком правомірно накладаються на нові суспільно-політичні реалії сучасної України, коли український народ знову постав перед загрозою втрати своєї державності й необхідністю протистояння російській агресії.

Вагомість свого завдання Б. Лепкий вбачав у продовженні культурних і духовних традицій української інтелігенції, у спробах відшукати ефективні способи пробудження національної свідомості, апелюючи до історичного минулого української нації й досвіду націотворення. Письменник реалізував їх передусім у своїх публіцистичних творах, якими він прислужився актуалізації важливих національних проблем тогочасного суспільства. З цього приводу варто процитувати А. Погрібного на доказ соціально-історичної зумовленості актуальності письменницької публіцистики: «Зовсім очевидно, що чим влаштованіше суспільство, тим менша міра запитуваності гострого публіцистичного слова письменника, як і сама потреба цього слова. І навпаки – роздерте муками суспільство «призначає» речниками своїх болей і домагань саме майстрів слова, здатних «за всіх сказати, за всіх переболіти». Хоча найчастіше все відбувається навпаки: «призначають» самих себе на цю роль самі ж вони, письменники, і в тому, що найчастіше вони не можуть догукатися до маси, розкрити їй те, у що прозирають самі, – одна з відомих, постійно освоюваних літературою колізій» [6, 46].

Публіцистика Б. Лепкого, надрукована на сторінках тогочасних українських періодичних видань кінця ХІХ – початку ХХ століття, увиразнює розуміння значущості переломного періоду в новітній історії України, зокрема в контексті історіософської рефлексії процесу розвитку й становлення української нації та формування державної самостійності. Публіцистичний доробок Б. Лепкого – це десятки праць на культурно-просвітницьку й національно-політичну тематику, які маніфестують державницьку позицію письменника про право українців на незалежність і самовизначення, за що для своїх сучасників він став «амбасадором українства» у світі.

Одним із перших публіцистичних творів Б. Лепкого стало звернення «До Січових Стрільців», надруковане в еміграційному часописі «Вістник Союзу визволення України» в 1915 р. Цей невеликий, проте напрочуд сильний своїм патріотичним пафосом твір був присвячений українським січовим стрільцям, які в інтерпретації автора стали гідними нащадками руських князів і запорозьких козаків. Апелювання до часів боротьби Русі проти монгольських орд та існування Запорозької Січі стають вагомим засобом увиразнення онтологічного трагізму історії українського народу, якому протягом століть доводилося «битися до останньої краплі крові» за свою волю та незалежність.

Образ січових стрільців в історіософському мисленні Б. Лепкого трактується у площині зв'язку поколінь, тяглості історичної пам'яті та героїчних традицій. Саме їм приписує славу тих, хто зі зброєю в руках зрештою виборє незалежність українського народу: «Що буде завтра – не знаю. Але в будучності бачу, як на перше весняне свято хороводи наших дівчат ідуть з вінками зеленої руті і синіх не забудьків до стрілецьких самотніх могил, як в наших кедрових хатах поміж святими образами висять ваші пощерблені шаблі, як молоді мами учать своїх маленьких дітей разом з першою молитвою вимовляти імена ваші і як батьки, з пошаною показуючи на вас, говорять до синів: «Дивіться: то *останні борці за волю України!*» – Чи хочете ще більшої дяки?» (курсив мій. – Л.Г.) [5, 61].

В історичних приплетях національного життя особливим періодом для Лепкого-публіциста стала доба Козаччини, зокрема національно-визвольна боротьба під проводом Б. Хмельницького та І. Мазепи, а також політична діяльність багатьох гетьманів у контексті відносин з Московією. Сприйняття Б. Лепким історичного процесу після смерті гетьмана Б. Хмельницького крізь призму тривалої боротьби з «північним деспотом» оприявнюється в праці письменника «Кінець

української волі» (1917), де спроби автора пов'язати події минувшини із сьогоденням як своєрідні «уроки історії» засвідчують його вихід на рівень історіософського мислення.

Залучаючи значний за обсягом фактологічний матеріал, письменник аналізує поступові кроки Росії, спрямовані на те, щоб українці «не тільки осібної держави не мали, але й народу окремого, українського не творили, тільки з ними, москалями, нашими споконвічними ворогами, уводно зіллялися» [5, 84]. Водночас Б. Лепкий звертає увагу на те, що причиною втрати українцями волі й державної незалежності варто вважати присутність не лише зовнішнього, але й внутрішнього ворога – зрадників, які «гірш ворогів розпинали рідну матір Україну» [5, 83]. Ці міркування публіциста були особливо актуальними для його сучасників, яким судилося опинитися в круговерті визвольних змагань 1917-1921 рр. Тому-то описуючи наприкінці твору руйнування в 1775 р. Запорозької Січі та долю її останнього кошового П. Калнишевського, Б. Лепкий закликає дбати про те, «щоб пімстити нашу велику кривду, щоб муки наших предків не пішли намарне, щоб на могилах таких героїв, як Калнишевський, виріс і розвинувся невиданою красою чудовий квіт – воля» [5, 91]. Власне, історіософські рефлексії письменника спроектовані на процес формування модерної української нації на початку ХХ століття, який на рівні її самосвідомості повинен містити в собі онтологічні моделі історичного минулого.

У надрукованій у 1920-му році публіцистичній статті «Жав не жав, – а сіяти треба» відчувуються глибокі переживання Б. Лепкого щодо втрати надії на розбудову української держави. Порівнюючи часи національно-визвольних змагань українців на початку ХХ ст. з періодом козацьких повстань і визвольної війни 1648-1654 рр., письменник акцентує на визначальній ролі особи в історії.

Погляд у минуле фокусується на постаті великого гетьмана Б. Хмельницького, під проводом якого Україна все ж звільнилася, хоч і ненадовго, від польського ярма. Провівши паралелі, публіцист констатує, що сьогодні причиною втрати української державності стала політика С. Петлюри і В. Винниченка, які сподівалися на допомогу Польщі чи Москви. Усвідомлення безперспективності й помилковості таких дій цих політичних діячів формує виразну концепцію пошуків правди і волі, що має глибокий історіософський контекст: «Даром шукаєте її на чужому полі, на польському й московському, вона лежить у нас, в нашій, кров'ю політій землі, в нашій великій неволі, покривдженій та невмирущій народі. Перетривала вона татарські, литовські, польські, московські, перетриває й теперішні важкі часи. Не зігнула, не змарніла, була й буде ідеєю настільки сильною, що її жадна сила не поборе. Хіба ледяки насунуть з півночі і покриють нас собою, хіба зудариться земля з якоюсь планетою і розсиплеться у мільярди електронів у просторах, а разом з нею розсиплемося ми і вороги наші, але поки це не станеться – українська земля існує, і на ній живе український народ, який хоче бути хазяїном на своєму власному полі. І – буде» [5, 136]. Роздуми митця про втрату історичного шансу відновити українську державність набувають оптимістичного звучання, пов'язаного з вічним прагненням українського народу до волі й незалежності, запорукою чого, на його думку, стане глибоке усвідомлення здобутків часів боротьби за українську державу й щоденна важка праця задля досягнення мети.

У загальний історіософський контекст в публіцистичних творах Б. Лепкого виводяться також питання визнання здобутків української культури, проблема браку єдності задля майбутнього української державності, роздуми про національний комплекс меншовартості, що гальмує державницькі процеси українства, про виняткову роль українців у боротьбі з більшовизмом.

Отже, публіцистична творчість Б. Лепкого стала свого часу засобом вираження його громадянської позиції в переломний для України час, дала можливість зрозуміти світогляд письменника, його бачення минулого, сучасного й майбутнього української держави, формування передумов державної незалежності. Його міркування про трагічну історичну долю українського народу, зокрема історіософське осмислення публіцистом складного періоду національно-визвольного руху перших десятиліть ХХ століття, накладаються на багато в чому аналогічні ситуації сучасного суспільно-політичного стану нашої держави, що, можливо, дозволить не тільки глибше збагнути сучасні події, але й здійснити ефективні кроки для подолання кризи й забезпечення гідного життя українців у вільній, соборній і незалежній державі.

Список використаних джерел

1. Білик Н. Культурологічна спадщина Богдана Лепкого / Надія Білик // Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / Богдан Лепкий ; упорядкув. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди ; прим. Н. Білик, Н. Гавдиди, Л. Білик. – К. : Смолоскип, 2011. – Т. 2. – С. 5–37.
2. Гром'як Р. Проблема національної асиміляції і творчість Богдана Лепкого / Роман Гром'як // Видатні постаті в українській культурі і науці : збірник наукових праць. – Т. 4. – Тернопіль : Рада, 2008. – С. 164–174.

3. Ковалев В.А. Вопросы теории публицистики / В.А. Ковалев // Русская словесность. – 1985. – № 1. – С. 57–72.
4. Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності / Олександр Кульчицький // Хроніка-2000. – Вип. 37-38. Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – С. 53–65.
5. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / Богдан Лепкий ; упорядкув. та передм. Н. Білик, Н. Гавдици ; прим. Н. Білик, Н. Гавдиди, Л. Білик. – К. : Смолоскип, 2011. – Т. 2. – 616 с.
6. Погрібний А. До розуміння феномена письменницької публіцистики / Анатолій Погрібний // Слово і Час. – 2007. – № 4. – С. 45–52.

***Анотація.** У статті досліджується публіцистичний дискурс Б. Лепкого, спрямований на розкриття взаємозв'язків фактів минулого й сьогодення. Доводиться, що публіцистика письменника виводить у загальний історіософський контекст бачення ним минулого, сучасного й майбутнього української нації, формування передумов державної незалежності.*

***Ключові слова:** письменницька публіцистика, національна історія, історіософський контекст, історичне буття, нація, держава.*

***Summary.** In the article the historiosophical context of Bohdan Lepkiy's publicistic discourse as the immanent feature of his individual thinking and outlook, which is based on correlation of past and present facts, comprehension of Ukrainian people historical reality and realization of the individual's role in the history are analyzed. The writer's publicism as the specific genre and stylistic kind of publicism and at the same time as the independent form of author's literary activity is researched as an extremely interesting material for studying of one more feature of author's aesthetic system, his world outlook positions, his living and social ideals, expression of his civil position, moral and aesthetic values, peculiarities of his artistic thinking.*

B. Lepkiy's publicism, published in periodicals of that time (the end of the XIXth – beginning of the XXth century), helps to understand the turning point in recent history of Ukraine, especially in the context of historiosophical reflection of nation development and forming of state independency. The most actual in writer's publicistic works became the Cossack period, especially B. Khmelnytskiy's and I. Mazepa's National struggles, state developing works of great hetmans in the context of relations between Moscovia and Poland. The historiosophical context of Lepkiy's publicistic works includes the problem of individual's role in society history, problem future times of Ukrainian state, thoughts about national complex of "maloros", which breaks the state developing processes of Ukrainian people, about specific role of Ukrainian people in struggle against Bolsheviks.

The article proves the fact that Bohdan Lepkiy's publicistic works provide the considerable material for the conversation about difficult historical destiny of Ukrainian people, especially it inputs into general historiosophical context his own vision of past, present-day and future of Ukrainian nation, forming of preconditions for state independency.

***Key words:** writer's publicism, national history, historiosophical context, historical being, nation, state.*

Отримано: 12.02.2015 р.

УДК 82.091

Іконнікова М.В.

СИСТЕМА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КОНЦЕПТІВ У РОМАНІ ГРЕМА СВІФТА «ЗЕМНОВОДНИЙ КРАЙ»

Творчість Грема Свіфта, одного з найбільш оригінальних романістів сучасної Британії, демонструє, за оцінками багатьох провідних літературознавців [див. : 1; 2; 7; 8], тяжіння до формування ускладненої, багатопланової концептивної системи. Дослідники відзначають, що в романах Свіфта «Земноводний край», «Останні розпорядження», «Світло дня» органічно поєднуються фантазійно-емоційний і інтелектуальний плани розповіді. Так, відомий літературний критик і авторитетний університетський професор Оксфордського університету К. Х'юїтт наголошує, що Свіфт «на сьогоднішній день є чи не найкращим британським романістом»; він – «реаліст, якого живо цікавлять марення і фантазії його персонажів; винахідник складних сюжетів, який потім розплутує їх, ставлячи запитання про роль випадку, долі й особистого вибору; і романіст-інтелектуал, який виражає свої ідеї за допомогою емоційно насичених символів...»